

MİLLÎ KİMLİK İNŞASINDA İLERİ BİR HAMLE: YENİ LİSAN

Ayşe DEMİR*

ÖZET

Tanzimat döneminde Osmanlıcılık, İslamcılık gibi ideolojilerin yetersiz kalması bir anlamda iflası yeni kurtuluş yollarını gündeme getirmiştir. Bunlardan en önemlisi ise Türkçülüktür. Bu düşüncede temel olarak Türk milliyetinin Osmanlı algısından sıyrılıp kendine ait bütün bir kimlik tanımı oluşturması amaçlanır. Dönem yazarlarının Türk kimliğini keşfetmeleri onların aydın sorumluluklarına doğrudan doğruya etki etmiştir. Onlara göre, Türklük hissini sadece duymak değil duyurmak da gereklidir. Millî edebiyat çerçevesinde yapılan çalışmaların, üretilen eserlerin çoğunun amacının bu olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Yeni Lisan'ın öncüleri olarak nitelendirebileceğimiz Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve Ali Canip harekete sadeleşme çabalarından çok milliyetçi bir kimlik kazandırmışlardır. Buna dayanarak söz konusu oluşumu bir dil hareketinden çok bir milliyetçilik hareketi olarak yorumlamak gerekmektedir. Bu bakımdan çalışmada, Yeni Lisan'ı 'millî kimlik tesis etme', 'milliyetçilik' ve 'millî edebiyat' kavramları etrafında değerlendirecek ve fikirlerini bir sistematik hâline getirme gayretinde olan iki ismin Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'ın Yeni Lisan hareketi çerçevesindeki görüşleri ele alınacaktır.

Çalışmanın amacı tıpkı gelenekte olduğu gibi yeni bir devletin, millî kimliğin dil aracılığıyla nasıl inşa edildiğini özellikle Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin örneğinde ortaya koymak, bunun yöntemlerini açığa çıkarmaktır. Bu bakımdan ilk bakışta bireysel gayretler gibi görülen çalışmaların aslında ne kadar planlı ve sistematik olduğu ve tüm bu aşamaların tek bir hedef -millî kimlik- üzerinde odaklandığı fark edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Lisan, millî kimlik, milliyetçilik, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp.

AN IMPORTANT BREAKTHROUGH IN CONSTRUCTION OF NATIONAL IDENTITY: YENİ LİSAN

ABSTRACT

New liberation solutions came to order when the ideas of Tanzimat, Islamism and Ottomanism were deficient and failed. The important one of these is Turkish nationalism. In this thought, the main aim is getting Turkish nation free of Ottoman perception, and constructing a complete identity definition belongs to nation's itself.

* Yrd. Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, El-mek: aysedemir37@gmail.com

Finding out Turkish identity affected writers' intellectual duty. For them it is also necessary to let society know about sense of being Turkish. We frankly can say the main aim of works that written in the period of National literature is this thought.

Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, and Ali Canip who can be called as the pioneers of Yeni Lisan brought a nationalist identity to the movement rather than simplification attempts. For this reason the case in point should be interpreted as a nationalist movement instead of a language movement. Ömer Seyfettin and Ziya Gökalp endeavored to systematize their ideas. In this respect, Yeni Lisan will be evaluated in terms of "foundation of a national identity", "nationalism", and "national literature" and the opinions of Ziya Gökalp and Ömer Seyfettin will be discussed in terms of Yeni Lisan movement.

In this paper our topic is to reveal how Turkish national identity was constructed by the mediation of language in the works of Ömer Seyfettin and Ziya Gökalp. Therefore it is surprising to realise how planned and systematic these works which seen individually produced and all these stages focuses on national identity.

Key Words: Yeni Lisan, national identity, nationalism, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp.

Yeni Lisan'a Doğru Dağınık Çabalar

Türk dilinin sadeleşme hareketlerinin temelinde Tıvatlı Mahremi ile Edirneli Nazmi'nin öncülük ettiği Türki-i Basit hareketini görmek yaygın bir eğilim olmuştur.¹ Bu ve benzeri hareketler dönem içerisinde aykırılıkları, geleneğin dışına çıkılmasını teklif edileleriyle önemlidir. Ancak devir içerisinde klasik Türk edebiyatının gücü bunların sürekliliğine set çeker. Tanzimat dönemine geldiğinde ise yine Türk diliyle ilgili sadeleşme çabaları başlar. Bu çabaların temelinde sadeleşme kadar dili tanımlama gayreti de bulunur. Bu tanımlama gayreti ilk adımda Osmanlıca Türkçe ayrışmasında belirginleşir. Gramer ve sözlük çalışmalarının iki öncü ismi "Süleyman Paşa olsun, Ahmet Vefik Paşa olsun, Türkçenin Osmanlıca demek olmadığını söylemekle dikkat çekerler. Onlara göre, Türkçe dilin adıdır; Osmanlı ise tabiiyeti bildirir."²

Bu dönemden itibaren vurgulanan Türkçe-Osmanlıca ayrımı aslında sadece kaynağını bir dil düzenlemesinden almaz. Bu ayrıştırma daha büyük bir ayrımın Türklük-Osmanlılık ayrışmasının dildeki yansımasıdır. Türklük akımının/idealinin ilk savunucusu olan aydınlardan itibaren gerçekleştirilmek istenen ilk önemli hedef Türk kimliğinin Osmanlı kimliğinden ayrı olduğunu geniş kitlelere benimsetebilmektir. Devir düşünüldüğünde her ne kadar Osmanlı devleti parçalanmanın eşiğinde olsa da 'Osmanlı milleti' algısı en azından Türkler için tüm gücünü korumaktadır. Türkçü aydınların, Türklük idealini yaygınlaştırma ve bunun kurtuluşa giden tek

¹Son dönemde yapılan çalışmalar bu adı alan hareketin bir akımdan çok söz konusu şairlerin şahsi yönelişleri olduğu konusunda hemfikirlerdir. Bu bakımdan konu üzerinde çalışan araştırmacılar, Türki-i Basit'in bir akım olduğu görüşünü ilk ortaya koyan Fuad Köprülü'yle birlikte "yüzyıllar süren çizgisel bir sürecin başlangıcı olarak görülmeye başlandığını" (bkz. Hatice Aynur, "Türki-i Basit Hareketini Yeniden Düşünmek", *Turkish Studies*, S: 4-5(2009), s. 34-59) savunmaktadırlar. Bu konuda ayrıntılı bilgi için ayrıca; Ziya Avşar, "Gölge Avıyla Boşalan Sadak", *Turkish Studies*, S:4-5 (2009), s. 19-33; Ahmet Mermer, "Türki-i Basit'e Yeni Bir Bakış", *Turkish Studies*, S: 4-5 (2009), s. 262-278; Erdoğan Uludağ, "Dilde Sadeleşme ve Türki-i Basit Hakkında Düşünceler", *Turkish Studies*, S: 4-5 (2009), s. 292-329; Sibel Üst, *Edirneli Nazmi Divanı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2011.

²Necati Mert, *Ömer Seyfettin*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2004, s. 88.

çıkarmak yol olduğunu halka inandırma sürecinde karşılaştıkları ilk ve en önemli problem budur. Bu algıyı önce sarsmanın sonrasında hükümsüz bırakmanın yolu ona birkaç cepheden yaklaşmayı gerektirir. Dil de bunların başında gelmektedir.

Tanzimat'la başlayan sadeleşme hareketlerinin özellikle Şinasi'nin gazete dilinde yapmaya çalıştığı ayıklamaya Türkçülük, milliyetçilik hareketleri dâhilinde yaklaşmak zordur. O, devlet ve millet için öngördüğü kurtuluş yollarına, yenilenme atılımına halk tabakalarında destek bulması gerektiğini açıkça görmüştü. Halkı çağdaş medeniyet seviyesine yükseltmek, ideallerini onların konuştuğu günlük dille ifade etmeyi zorunlu kılıyordu. Şinasi'nin dildeki değişime bu derece hassasiyetle eğilmesinin altındaki bir diğer neden dilin, onun iletmek istediği mesajı vermekte yetersiz kaldığına inanmasıydı. Şinasi'nin bu kaygıları üzerinde daha önce de durulmuştur. Şinasi aktarmak istediği mesajların, yerleştirmek istediği dünya algısının temelini Batı'da, Batı medeniyetinde buluyordu. Yeni Lisan hareketi ise pek çok yönlerden kendisinden önce ortaya konulan bu sadeleşme çabalarından farklıdır. Çünkü hareket noktası Batılılaşma idealinden çok Türkçülüktür. Yeni Lisan'ın öncüleri milliyet bilincinin temellerinden olan dil bilincini zihinlere yerleştirme gayretindedirler. Bu bilince uzanırken ise bu yola hizmet edecek bir millî edebiyat da vücuda getirmek zorunludur.

Yeni Lisan'ın öncüleri olarak nitelendirebileceğimiz Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve Ali Canip harekete sadeleşme çabalarından çok milliyetçi bir kimlik kazandırmışlardır. Buna dayanarak söz konusu oluşumu bir dil hareketinden çok bir milliyetçilik hareketi olarak yorumlamak gerekmektedir. Bu bakımdan çalışmada, Yeni Lisan'ı 'millî kimlik tesis etme', 'milliyetçilik' ve 'millî edebiyat' kavramları etrafında değerlendirecek ve fikirlerini bir sistematik hâline getirme gayretinde olan iki ismin Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'ın Yeni Lisan hareketi çerçevesindeki görüşlerini ele alınacaktır.

Neden 'Yeni' Lisan?

Yeni Lisan arayışında olan aydınlar dili yalnızca bir gramer birliği olarak nitelendirmemişlerdir. Dil, kendi sistematiğini inşa eden, insan hayatının her aşamasına nüfuz etmiş bir anlam dünyasıdır aynı zamanda. Bireyin, kişisel ve sosyal hayatı, devamlılığı bu anlam dünyasına sıkı sıkıya bağlıdır. Dilin, toplumsal belleğin ve kültürün taşıyıcısı olma işlevi, onu bu alanda kullanmak için bir şanstır. Bu bakımdan tesis etmeye çalıştığı milli yapıyı, içeriği halka uygun, onun ifade tarzına benzer bir anlatımla yine onun ilerlemesine hizmet maksadıyla kullanmakta herhangi bir sakınca yoktur. Tanzimat'tan Millî Edebiyat'a hatta günümüze gelene kadar dile bu denli önem verilmesinin, onun ifade araçlarının ve hitap edeceği kitleye göre şekillenmesinin altında, sahip olduğu anlatım olanakları ve kanaat, sistem oluşturma gücü gelmektedir. Ayrıca "(b)ir insan topluluğunun ulus oluşturabilmesi için dil birliğine sahip bulunması gerektiği, birçok ulusçu düşünür tarafından savunulmuş ve neredeyse genel bir kanı hâline dönüşmüş bir önermedir."³

Bu düşüncenin yansımalarını Türkiye Cumhuriyeti'nin millî bir devlet oluşu öncesinde başlayan Türkçülük/milliyetçilik hareketleri içerisinde de buluruz. Hatta bu konu dönem milliyetçilerinin önemsedikleri ve yerleştirmeye çalıştıkları düşüncelerin başında gelir. Millî bir dil, milletin yapıtaşlarından biridir. Hareketin öncülerinden ve fikirleriyle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda katkı sahibi olan Ziya Gökalp da dil ve millî kimlik arasındaki bağlantıya sık sık dikkat çeker. Eserlerinde, yüzyıllardır yaşadıkları coğrafyayı kaybetmiş, ait olduğunu düşündüğü değerlerden ve dünyadan dışlanmış, 'millî gururunu' kaybetmiş ulusa, bağ kurabileceği bir geçmiş

³ Ozan Erözden, **Ulus Devlet**, Dost Kitabevi, Ankara 1997, s. 106. (Bu konuda ayrıca bkz. ParthaChatterjee, **Ulus ve Parçaları**, Çev.: İsmail Çekem, İletişim Yayınları, İstanbul 2002; Paul Connerton, **Toplumlar Nasıl Anımsar?**, Çev.: Alaeddin Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.

oluşturma amacı gütmektedir.⁴ Gökalp'ın *Peyman* gazetesinde yer alan "Türklük ve Osmanlılık" makalesi bu ilişkinin Osmanlı Devleti tarihinde oynadığı role dairdir. 'Osmanlılık' kavramının Türk kimliğinden nasıl farklı oluşturulduğundan söz edilen yazıda bu kimlik tesisinin aşamalarına sırasıyla değinilir. Gökalp, Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesine çıkışını, üzerinde düşünülmüş ve sistemleşmiş bir programa bağlar. Asıl Türk coğrafyasından uzak kalışını da bu kimlik algısına yönelişte bir etken olarak kabul eder. Ona göre millî olmaktan uzak bu kimlik algısının kaynağında şu düşünce yapısı yer edinmiştir: "*Büsbütün yeni bir hayata başlayabilmek için eski rabitaları kırmak, sevabık-ı tarihiyyeyi tamamen unutmak lazımdı. İlk Osmanlılar, zamanlarının 'Genç İnsanlar'ı olmak için maziyi bütün ananatiyle reddederek, nazarlarını yalnız istikbale atfettiler.*"⁵

Osmanlı Devleti'nin teşekkülünü bu temele bağlayan Gökalp, kendi yaşadığı süreç ve yeni başlangıç için de bu tespitini hareket noktası olarak görmektedir. Eski olanın üzerine bina edilen yeniliklerin bu şartlar altında başarısı mümkün görünmez. Geniş idealler, büyük coğrafyalara hâkim olma isteği altından kalkılamayacak sorumlulukları da beraberinde getirir. Osmanlı Devleti'nin kurulmasına yön veren fikirleri bu noktaya kadar haklı bulan Gökalp kimlik ve dil konusundaki uygulamaları/kabulleri ise doğru bulmaz. Oluşturulan Osmanlı milletinde milliyetlerin yeri yoktur. Bunun başında da devletin kurucuları ve çekirdeği oluşturan Türkler gelir. Askerî ve siyasi kadroda yer alabilmek, bu alanlarda yükselebilmek için Osmanlılaşmak mecburiyetinde kalınır. Gökalp'ın kimlik algısıyla birlikte hemen vurguladığı bir diğer husus ise dildir. Bunu kimlikle beraber değerlendirmesi ise dili milliyetin yapıtaşlarından biri olarak kabul ettiğinin temel göstergesidir:

*"Bu hâle nazire olmak üzere, Türkçeden ayrı ve Türkçenin fevkinde olarak yeni bir Osmanlı lisanı da tekevvün ediyordu. (...) Osmanlılar, kendilerine Türk demedikleri gibi, lisanlarına da 'Türkçe' namını vermediler. Osmanlı milleti, lisanı, Osmanlı edebiyatı, Osmanlı müessesat ve ananatının kâffesi, altı yüz senelik Osmanlı tarihinin mahsulleridir."*⁶

Osmanlı Devleti'nin takip ettiği bu program Osmanlılık algısını, kimliğini altı yüz yıl muhafaza etmeye yaramıştır. Ziya Gökalp'ın dönem için doğru bulduğu bu sistem Türk milliyetçiliğinin de belirli yönlerden hareket noktasıdır: Öncelikle Türk milleti yapısının içerisine nelerin dâhil edilip nelerin öteki olarak dışarıda bırakılacağına karar vermek, sonrasında bu millet mensuplarının bir arada yaşayacağı bir coğrafya belirlemek, bu eylemlerle paralel olarak da üyeler arasında iletişimi, kültürün aktarımını sağlayacak bir dil tesis etmek. Osmanlı tüm bunları bir milliyet fikrinden arındırılmış olarak yapmaya çalıştığı için dönemin güçlü milliyetçilik fikirlerine, milletlerin uyanışına direnememiştir. Bu yüzden temel unsur Türkler de dâhil olmak üzere tüm parçaları(nı) kaybetmiştir. Bu ayrımı adı geçen makalesinin sonunda Gökalp şu şekilde belirtir: "Fakat bu da muhakkaktır ki Osmanlı demek Türk demek değildir."⁷

Bu makalede sadece durum değerlendirmesine giden Gökalp, eleştirilerini ve dilin millî kimlik için önemini *Türkleşmek-İslamlaşmak-Muasırlaşmak*'ta daha açık ve sert bir üslupla kaleme alır. Osmanlılık fikrinin yansıması olan Osmanlı milleti ve dilini sadece Türklerin inandığı bir aldatmaca, tuzak olarak yorumlar. Özellikle Tanzimat döneminde millî dil yerine müşterek Osmanlıcanın bulunduğu, tüm unsurların kaynaşmış bir Osmanlı kavmi teşkil ettiği fikirleri gündeme gelmiş, Türklere ve diğer ırklara karşı bu düşünüş savunulmuştur. Gökalp bu programa Türklerden başka hiçbir kavmin inanmadığını her birinin çocuklarını kendi dilleriyle eğittiklerini ifade eder. Tanzimatçılara karşı Türk milleti içerisinde de bir uyanışın başladığını da haber verir.

⁴ Bkz. Hülya Argunşah, "Millî Kimlik Oluşturmada Edebiyatın Rolü ve Ziya Gökalp", **Türk Kimliğinin Yeniden İnşası Bağlamında Ziya Gökalp**, Kesit Yayınları, İstanbul 2010.

⁵ Ziya Gökalp, **Makaleler 1**, Haz.: Şevket Beysanoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976, s. 54.

⁶ **Age**, s. 57.

⁷ Ziya Gökalp, **Makaleler 1**, s.57.

Buna göre: “*Türk Gençliği, bir taraftan lisan ve edebiyat sadeleşmezse, millî bir mefkûre ruhlarda tencip etmezse, vecd ve fedakârlık uyandırmazsa, millî bir iktisat, hayat mücadelesinde istifayı temin etmezse, Türklüğün ve aynı zamanda Osmanlılık ve İslamlığın mahvolacağını anladı.*”⁸

Ziya Gökalp’ın burada temas ettiği hususlar, millî kimlik oluşturmada gereken aşamalara karşılık gelmektedir. Millî devletin öncesinde, bunun çekirdeğini oluşturacak milletin doğuşu için gerekli bu ortaklıkların başında bir ‘iç unsur’ olarak dil gerekmektedir. Bu bakımdan Yeni Lisan şeklinde adlandırılan dil hareketinin Ziya Gökalp açısından yalnızca bir sadeleşme hareketi olarak görülmediğini rahatlıkla söylemek mümkündür.

Gökalp, millî devletin ve kimliğin temellenmesinde gereken şartların farkındadır ve buna göre bilinçli bir plana uyar. Bir aydın ve yazar olarak bu programın üstlerine düşen vazifeleri de bunun ‘dil ve edebiyat’ yönünü şekillendirmektir. Onlara göre dil, bir iletişim aracı ve kültürel taşıyıcı olmanın ötesine geçmiştir. Dil, millî bir görünüme sahip olmalıdır. Yeni Lisan da bu gayretin yansımasıdır. Ancak belirtildiği gibi temeldeki kaygı Türk millî kimliğini yeniden şekillendirmektir. Bu bilinçli programı Ziya Gökalp aynı eserinde ‘Türklerde milliyet hissini yananmasının’ faydalarından, olumlu yönlerinden bahsederken de vurgular:

“*Türkçenin sadeleşmesi, sarfımızın yabancı kaidelerden kurtulması, şiirimizin millî vezinde yazılması, edebiyatımızın Yunan ve İran esatirinden kurtularak millî menkabeler ve üsturelerlesüslenmesi, millî intibahla beraber onun lazım-ı gayr-i müfarıkı olan dinî bir intibahın başlaması, mensup olduğumuz ümmetle beynelmileliyetin tayini, millî iktisat, millî idman ve millî ahlakın inkişafı, gençlerde bir mefkûre uğrunda ölmek hissini doğması, unsurlarla müşareket hissi dolayısıyla anlaşabilmenin kolaylaşması, her fert tarafından millî bir mesuliyetin his ve deruhde edilmesi.*”⁹

Bu sayılan faydalar aynı zamanda dil üzerinde yapılacak tasarruflardan temelini alan millîleşme politikasının, hareketlerinin de programını verir. Aynı zamanda da dönem milliyetçilerinin dil hassasiyetlerinin nedenini de açıklığa kavuşturur. Zeminde dil olmadan aydınların hedeflerine doğru ilerleyebilmeleri mümkün görünmez. Çünkü buna halkın da katılması, istenenleri anlayarak benimsemesi lazımdır. Bu da kendilerine ait hissettikleri, üç dilden oluşmuş görüntüsü veren Osmanlı dilinin yerini Türkçenin almasına bağlıdır.

Bu maddeler hâlinde sözü edilen politika dilin sadeleşmesinin sadece pratik kaygılara yönelik bir faaliyetle sınırlı kalmadığının da yine en açık kanıtıdır. İlk basamakta yer alan sade bir millî dil vücuda getirilmesi tüm sayılan aşamaların ön şartı olduğu için de bu kadar önemsenmiştir. Buna bir de tekrar inşa edilmeye çalışılan millî kimliğin ve bunun kadrosundaki unsurların Osmanlılık kavramı karşısında kendisine yer edinmesi, alan açma çabalarıyla da ilgisi vardır. Ziya Gökalp’ın ‘yeni bir şey kurarken eskiyle olan tüm rabitaları kesmek’ şeklinde ifade ettiği bu düşünceye göre Türk dili için de Osmanlıcadan ayrı olmak, onun yerine geçmek, kendine yer açarak Osmanlıca’yı kullanım dışı bırakmak ana amaç durumundadır.

Sade Dilden Millî Kimliğe

Türk milliyetçiliğinin temelinde çoğunluğunu edebiyatçıların oluşturduğu bir aydın kitlesi ve katılımı yer almaktadır. “*Millet ve milliyetçiliğe ilişkin kavram ve dil geliştirip öneren, düşünceleri ve araştırmaları ile uygun imge, mit ve sembollerle naklettikleri daha geniş emellere ifade kazandıranlar entelektüellerdir -şairler, müzisyenler, oyun yazarları, filologlar, antropologlar ve halk bilimcileri.*”¹⁰ Türk edebiyatına hikâye yazarı olarak damgasını vuran Ömer

⁸ Ziya Gökalp, **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, Haz.: İbrahim Kutluk, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976, s. 49.

⁹ **Age**, s. 50-51.

¹⁰ Anthony Smith, **Millî Kimlik**, Çev.: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s.150.

Seyfettin milliyetçilik hareketlerinin sistemleştiği bir döneme öncülük eder. Onun diğer faaliyetlerin yanı sıra Yeni Lisan'la birlikte hareket noktası, sadeleşmeyle birlikte 'millî' vasfına uygun bir dil vücuda getirmektir. Millî dil Türklüğü millî bir edebiyata götürecektir. Millî edebiyat da Türk kimliğinin varlığının en büyük göstergesi ve güvencesi olan millî kültürün inkişafına giden yolu açacaktır. Yani dildeki çabalar 'millî' olan her şeyle yeniden buluşma, dille milliyet arasındaki tüm engelleri kaldırma/temizleme çabasıdır.

Ömer Seyfettin bu amaç doğrultusunda dönem içerisinde gücünü koruyan edebiyat anlayışlarına da cephe alır. Yazar, Servet-i Fünuncuları sadece kullandıkları dil yönüyle eleştirmez aynı zamanda bu dille meydana getirdikleri/biçimlendirdikleri 'salon edebiyatı' için de tenkit eder. Bu salon edebiyatı yapay olmanın yanında kendisinin de oluşturmak istediği Türk kimliğinin yapısına ve zevklerine pek çok yönden ters düşer. Salon edebiyatı ve dili her şeyden önce bir semboldür ve bir bağlamı işaret etmektedir. Bu edebiyatın, temelinde de dilin şekillendiricileri 'estetik' bir amacın peşindeydiler. Bu edebiyat, üreticilerine ve hitap ettiği kitleye göre bir semboller dünyası ve kimlik algısı öngörür. Tüm bunlar da Türk kimliğinin ötesinde Batıyla kaynaşmış, milliyet düşüncesine yer vermeyen bir Avrupalı/dünya vatandaşı kimliğidir. Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının cephe aldığı ve edebiyatla görünür/somut hâle gelen de bu bağlamdır. Yeni Lisan'la teşekkül edecek edebiyat ise bunun zıddına bir bağlam, kimlik algısı teklif eder.

Ömer Seyfettin bu dili ve söylemi en çok ifade eden aydınlar arasında yer alır. O sadece fikir yazılarında bunu ifade etmekle kalmaz hikâye dünyasına da bu söylemi taşır. Yazarın Türklükle ilgili hikâyeleri hep bu söylem üzerine kurgulanmıştır/temellenmiştir. Onun söyleminin, kurgularında şu maddeler altında somutlaştığı görülür:

- 1) Osmanlı ve Türk olmak arasındaki farkı belirginleştirmek
- 2) Özellikle, Eski Kahramanlar ve Yeni Kahramanlar serileriyle Türklük gururunu tesis etmek
- 3) Türkleri kapsayan bir 'biz' olgusu şekillendirirken 'öteki'ni de resmetmek
- 4) Türklüğe ait bir coğrafyanın sınırlarını belirlemek
- 5) Yeni Lisan'a ait fikirlerini yaygınlaştırmak

Ömer Seyfettin bu maddelerin haricinde de millî kimliğe dair farklı hedefler gütmüştür. Ancak en belirginlerinin bunlar olduğunu söyleyebiliriz. Onun dil hakkındaki görüşleri ve uygulamaları bu bakımdan öncelikle edebiyatla ilgili kaygılardan kaynaklanmaz. Onun ana hedefi Türk kimliğidir. Dilin sadeleşmesi ve millî bir görünüm kazanması da ilk önce onun Türkcülük idealiyle ilişkilidir. Halkın dili, bir yazar ve aydın olarak onun halkla buluşmasının öncelikli gereksinimidir.

Edebiyatın Dünyasında Yeni Lisan

Düşünce yazılarının yanı sıra Ömer Seyfettin, dille ilgili meseleleri hikâyelerinde doğrudan veya dolaylı olarak pek çok defa tekrarlar. Her bir değinmede dilin kültür ve kimlikle olan bağlantısının, alışverişinin bir şekilde vurgulandığı görülmektedir. "Millî bir dil ve bu dille meydana getirilmiş millî bir edebiyatın, millî devlet oluşturmanın temel şartlarından olduğunu düşünen Ömer Seyfettin, kendi sanatını ve yaratma kabiliyetini bu yolda kullanmıştır."¹¹ Bu, "Yeni Lisan" makalesinden hemen sonra kaleme aldığı "Bahar ve Kelebekler" hikâyesinden itibaren göze çarpan bir durumdur. Yazarın üzerinde durduğu en önemli şey dil ve milliyetin ayrılmaz kavramlar olduğu, Türkçe dendiğinde doğrudan Türk milletinin kastedildiğidir. Zaten dönem içerisinde kullanılan dilin Türk milletini yansıtmadığını ve oluşturmak istedikleri Türk kimliğini ifade

¹¹ Hülya Argunşah, "Sunuş", **Ömer Seyfettin, Makaleler 1**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001, s. 9.

etmekte yetersiz kaldığını düşündüğü için dil üzerinde bu kadar ciddiyetle durmuştur. Yazarın hikâyelerindeki dille ilgili vurguların önemli kısmını dil ve milliyet arasındaki bu bağ meydana getirmektedir. Bu sadece Türk diline has bir özellik değildir. Aynı şey farklı diller için de söz konusudur. Örneğin “Bahar ve Kelebekler”in yaşlı kadın kahramanı torununun torunu genç kızı uyarırken bu mesaj da satırlar arasında yer bulur:

“Şimdi siz Frenk mürebbiyeler elinde büyüyor, kendi lisanınızın güzelliklerini tanımıyor; başka memleketlerin başka şeylerini öğreniyorsunuz. Onlara benzemek istedikçe kendi benliğinizden uzaklaşıyor, etrafınızdan nefret ediyor, hakikaten sevinç ve saadetten mahrum kalıyorsunuz. Ah... at elinden o kitabı.”¹²

Bu satırlar yazar açısından, dille başlayan etkileşimin bir nesli etkileyecek, onun hayata bakışını ve yaşamdan beklentilerini değiştirebilecek boyuta/kapsama nasıl varabileceğini düşündüğünü gösterir. Dil sadece kendi grameriyle sınırlı bir anlatım aracı değildir. Dil, kültür ve milliyet arasındaki ilişki döngüsel bir yapı arz eder. Dil kültürün taşıyıcısıdır ama aynı zamanda onun tarafından şekillendirilir. Dil, millî kimliğin parçasıdır ama aynı zamanda onun nitelikleriyle, serüveniyle birlikte (biçimlenir ve yoğrulur. Kabaca ifade etmeye çalışılan bu yapı tüm diller için geçerlidir. İnsan bir dili öğrenmekle sadece gramer ve konuşma kaidelerini öğrenmez aynı zamanda o dilin taşıdığı kültürle ve temsil ettiği kimlikle de temasa geçer. Yaşlı kadının ifadelerinde yer bulan bu husus dilin, yabancı bir dilin neleri tesis edebileceğinin kurgudaki bir yansımasıdır.

Yazarın yaşadığı ve eser verdiği yıllar parçalanmanın/kopuşun en çalkantılı dönemi olduğu için, Osmanlı Devleti çatısı altındaki milletlerin milliyetçilik hareketleri ve imparatorluktan kopuşları hikâye kurgularına da yansır. Güncel konulara sahip hikâyelerde ana konu/merkez buna göre şekillenmektedir. Burada dil açısından dikkate değer nokta da dil ve kimlik arasındaki ilişkidir. “Ömer Seyfettin’de çok kuvvetli bir Türklük şuuru vardır. Bunu ‘dil’le birleştirir.”¹³

Ömer Seyfettin’in Yeni Lisan ve dil meselesine en çok değindiği/yer verdiği hikâyelerden biri “Küçük Hikâye”dir. Bu hikâyedeki anlatıcı-kahraman Muslihiddin Bey, kültürel, ilmî anlamda bir Osmanlı milleti tesis etmek arzusuyla bir cemiyet kurmaya çalışmaktadır. Bu millet hâlihazırdaki milletlerin hiçbiriyle bağı olmayan, “Amerikalılar gibi yeni ve tarihsiz bir millet (...)”¹⁴ olmak üzere tasarlanmıştır. Bu tasarımı üyelerle birlikte sistemleştirmek isteyen anlatıcı-kahraman toplantılar da düzenler. Bu cemiyetlerde konuşulan konuların başında da dil meselesi gelir. Hikâye içerisinde yeni millete yeni bir dil arzusu ifade edilirken dil ve millet ilişkisine de çeşitli temaslara vardır:

“Louis Durant Bey (...),

-Türkçe pek kaba, pek vahşi, pek lezzetsiz! dedi, sakın böyle söylediğime gücenmeyiniz...

-Asla, bilakis memnun oluyorum.

-SizTürk değil misiniz?

-Hayır Türk değilim.

-Nesiniz?

-Osmanlı...”¹⁵

¹² Ömer Seyfettin, *Hikâyeler 1*, Haz.: Hülya Argunşah, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 168.

¹³ İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006, s. 101.

¹⁴ Ömer Seyfettin, *Hikâyeler 1*, s. 312.

¹⁵ *Age*, s. 318.

Louis Durant'la anlatıcı-kahraman arasındaki bu diyalog dil bilinciyle millet bilincinin nasıl birleştiğini edebî eser içerisinde göstermektedir. Hatta bu konuşmanın sonunda Louis Durant'ın ifade ettiği, “Eğer eski Latinceyi Osmanlılara lisan olarak kabul ettirsek şark o vakit medeniyeti görecekti.”¹⁶ yargısı dilin bir kültürü taşıdığı kadar da değerler dünyasını bina ettiğine olan inancı vurgular. Kahramanların bu ifadeleri edebî dünyada da bunun fark edildiğinin ve yorumlandığının bir kanıtıdır/göstergesidir.

Aynı vurgu yani dilin, milletin temel taşlarından biri olduğu kabulü yazarın “Şimeler” hikâyesinde de mevcuttur. ‘Büyük adam’ olarak adlandırılan hikâye kahramanından bahsederken anlatıcı, onun yazı faaliyetine de değinir. Eleştirel bir üslupla aktarılan/sunulan bu ifadeler temas noktaları bakımından kayda değerdir:

“Hatta bir mecmua ‘Yeni Lisan ve Yeni Hayat’ hareketinin aleyhinde bulunuyor, millî cereyanı asker bozuntusu iki üç muharrir atfediyordu. Büyük muharrir sabredememişti. Hemen bir mektupla, ‘Ben de tamamıyla sizin fikrinizdeyim. Türklük cereyanı vatan ve millete (!) çok muzırdır.’ diye takdirlerini saçıyordu. Onun fikrinde felsefenin, ilmin, fennin gayesi fertleri cemaatlerinden ayırmak, onu hüür ve müstakil bırakmaktı.”¹⁷

Ömer Seyfettin güncel konuları ele aldığı ve dönemi değerlendirdiği hikâyelerinde dil tartışmalarını ve sorunlar da kurguya taşımaktadır. Bunda amacı tartışmaları edebiyatın dünyasına dâhil ederek daha geniş bir çerçeveye taşımak ve gündemde tutmaktır. Ömer Seyfettin’in de içerisinde bulunduğu Türkçü aydınlar “[m]illiyetçi dil ve sembolizm (...)”¹⁸ yanında edebiyatın da yön değiştirmesini temin edecek millî bir dilin peşindedirler.

Sonuç

Yeni Lisan hareketi etrafında toplanan aydınlar, toplumu bulunduğu şartlardan kurtarmak ve ona yeni bir çehreyle birlikte çağa uygun dinamizmi kazandırmayı isterken, bu sürecin dayanak noktası olarak gördükleri bazı kavramları da gündeme taşırlar. Bunların başında da dil ve kültür gelmektedir. Onlar bu iki kavramı hem topluma kendine özgü değerleri hatırlatmada ve yeniden kazandırmada bir araç hem de sürecin sonunda kendi kendini, bireylerin de katkılarıyla yenilemesinin beklendiği bir sonuç, amaç olarak görmekteyler.

Onların başta Ziya Gökalp olmak üzere benimsedikleri bu görüşün kaynağında dil ve kimlik ilişkisinin yadsınamaz gücü bulunur. “Bir ulusun varlığının kabul edilebilmesi için, ulusu oluşturan bireyler arasında dil birliği bulunması gerektiği düşüncesinin özellikle 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ve yine özellikle Almanya ve İtalya gibi iki köklü halkın tek bir devlet çatısı altında birliklerinin sağlanması çabalarıyla birlikte vurgulanmaya başladığı savlanır. Ancak, bu düşünce, Fransız Devrimi’nin hemen ertesinde ortaya çıkan ilk ulus anlayışı içinde de mevcuttur.”¹⁸ Bu bakımdan millîleşme/millî kimlik inşa etme ve kazandırma sürecinin tespitinde dil hakkında yapılan çalışmalara da geniş yer ayırmak gerekmektedir. Gerek kültürel gerekse fiziksel istilanın dilde başladığını kabul eden dönem aydınları köklerini keşfeden yeni insanın duygu ve düşünce dünyasını karşılayabilecek, böylelikle onun kendine özgü bir yaşam kurmasına olanak tanıyacak bir dilin peşindedirler. Edebî ve sosyal içerikli eserlerde yansımaları sık sık bulan bu görüş özellikle Yeni Lisan hareketleriyle somut ve sürekli bir yol kazanmıştır. Buna göre Yeni Lisan hareketini yalnızca dilde sadeleşme çalışması olarak değerlendirmemek (gerekir.) Aydın ve yazarlar bu harekete öncülük ederek, kurgusal dünyalarını bu dille şekillendirerek kimliğin inşasına doğrudan katkıda (bulunmuşlardır).

¹⁶ Age, s. 318.

¹⁷ Age, s. 332.

¹⁸ Ozan Erözden, age, s. 106-107.

KAYNAKÇA

- AVŞAR Ziya, “Gölge Avıyla Boşalan Sadak”, **Turkish Studies**, S: 4-5 (2009), s. 19-33.
- AYNUR, Hatice “Türki-i Basit Hareketini Yeniden Düşünmek”, **Turkish Studies**, S: 4-5 (2009), s. 34-59.
- CHATTERJEE, Partha, **Ulus ve Parçaları**, Çev.: İsmail Çekem, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.
- CONNERTON, Paul, **Toplumlar Nasıl Anımsar?**, Çev. :Alaeddin Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.
- ENGİNÜN, İnci, **Yeni Türk Edebiyatı, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006.
- ERÖZDEN, Ozan, **Ulus Devlet**, Dost Kitabevi, Ankara 1997.
- GÖKALP, Ziya, **Makaleler 1**, . Haz.: Şevket Beysanoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976.
- GÖKALP, Ziya, **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, Haz.: İbrahim Kutluk, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976.
- GÜNAY, Ünver - ÇELİK, Celaleddin, **Türk Kimliğinin Yeniden İnşası Bağlamında Ziya Gökalp**, Kesit Yayınları, İstanbul 2010.
- MERMER, Ahmet, “Türki-i Basit’e Yeni Bir Bakış”, **Turkish Studies**, S: 4-5 (2009), s. 262-278.
- MERT, Necati, **Ömer Seyfettin**, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2004.
- Ömer Seyfettin, **Hikâyeler 1**, Haz.: Hülya Argunşah, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007.
- Ömer Seyfettin, **Makaleler 1**, Haz.: Hülya Argunşah, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001.
- SMITH, Anthony, **Millî Kimlik**, Çev.: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.
- ULUDAĞ, Erdoğan, “Dilde Sadeleşme ve Türki-i Basit Hakkında Düşünceler”, **Turkish Studies**, S: 4-5 (2009), s. 292-329.
- ÜST, Sibel, **Edirneli Nazmi Divanı**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2011.